

ФЕМІНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ І ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Визначено частку жінок-мігрантів у загальному обсязі міграційних потоків. Досліджено основні фактори і види жіночої міграції. Розглянуто проблеми працевлаштування жінок-мігрантів у світі. Запропоновано заходи зменшення ризиків і збільшення переваг від трудової міграції для жінок з точки зору цілей людського розвитку.

The share of migrating women in the general migrant stock is defined. The main factors and types of female migration are researched. The problems of female migrants' employment in the world scale are considered. The measures for female migration risks minimization and merits increase in the context of human development goals are suggested.

Ключові слова: фемінізація, трудова міграція, людський потенціал, цілі людського розвитку.

Постановка проблеми. Фемінізація стала однією з характерних рис сучасних міжнародних міграційних процесів. Більшість міграційних теорій минулого століття не враховували гендерний фактор і передбачали, що основний обсяг мігрантів є представниками чоловічої статі. Жінки були представлені у міграційних потоках у вигляді дружин, дочок та утриманців чоловіків-мігрантів. Проте, за останні десятиліття зросла автономна міграція жінок як годувальників сімей. Варто зазначити, що чоловіки і жінки стикаються з різними можливостями, ризиками і викликами міграції, такими, як порушення прав людини, експлуатація, дискримінація, втрата здоров'я. З одного боку, міграція надає жінкам доступ до міжнародної зайнятості, отримання власного незалежного доходу, забезпечення достатку своїх сімей завдяки грошовим переказам; з іншого боку, жінки часто залучаються до ізольованих за статтю, низькокваліфікованих і неформальних секторів економіки, як, наприклад, послуги з домашнього господарства та часто підлягають різним формам дискримінації на ринку праці і мають обмежений доступ до повноцінного соціального захисту і послуг з охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти міграційних процесів досліджуються у ряді праць провідних українських науковців: О. Малиновської, Е. Лібанової, У. Садової, Л. Ткаченко, О. Грішнєвої, М. Романюка та інших. О. Позняк та В. Герасименко приділили особливу увагу гендерним проблемам трудових міграцій з України. Питання жіночої міграції висвітлюються також у публікаціях міжнародних організацій, особливо Міжнародної організації з міграції, мережі неурядових організацій з розвитку, гуманітарної допомоги і соціальних послуг Карітас. Проте малодослідженими залишаються реальні обсяги, проблеми жіночої міграції і шляхи їх вирішення. В зв'язку з цим актуальності набуває аналіз розмірів, видів і факторів міжнародної мобільності жінок, виділення основних проблем, що її супроводжують та розробка заходів по зменшенню ризиків і збільшенню переваг жіночої міграції.

Метою статті є аналіз основних аспектів сучасної міжнародної трудової міграції жінок та визначення заходів для захисту прав жінок-мігрантів і сприяння розвитку їх людського потенціалу.

Основний матеріал дослідження. Фемінізація міграції відображає зростаючу роль жінок у міждержавному переміщенні населення [1]. Вона спричинена структурними змінами у світовій економіці – швидкому зростанню сфери послуг, що на сьогодні забезпечує до 2/3 робочих місць у світі [2]. На сьогодні жінки представляють 49 % [4]. На 2010 рік жінки-мігранти перевищили кількість чоловіків-мігрантів у Європі (52,6 %), Північній та Південній Америках (50,1 %) і Океанії (51,2 %) (рис. 1) [4]. В окремих країнах, до прикладу, в Італії, за даними соціологічних досліджень, з кожних ста іммігрантів 90 становлять жінки [5]. В Україні частка жінок-емігрантів складає 57,8 % [6].

Основними факторами поширення жіночої міграції є:

1. Боротьба з бідністю, покращення умов життя, забезпечення дітей.
2. Зростання попиту на працю жінок на ринках послуг країн призначення.
3. Безробіття в країні походження.
4. Обмежені соціальні та економічні можливості в країнах походження.
5. Розширені можливості самореалізації висококваліфікованих жінок-мігрантів в країнах призначення.

6. Індивідуальні чинники: боротьба з обмеженням особистої свободи і дискримінацією, насилля в сім'ї, прагнення рівних з чоловіками можливостей, наявність осіб для управління залишеним домогосподарством в країні походження.

7. Пошук можливостей заміжжя за кордоном [7].

Згідно з гендерною теорією міграції, найбільш поширеними видами жіночої міграції є:

- шлюбна міграція (возз'єднання з чоловіком-мігрантом або переселення жінки з метою створення сім'ї з чоловіком-іноземцем);

- міграція в результаті незаконної торгівлі людьми;

- самостійна трудова міграція жінок.

Провести чітку межу між даними видами міграції неможливо, оскільки поширеними є фіктивні

шлюби, в той час як справжньою метою міграції є працевлаштування і покращення матеріального становища, а після возз'єднання сімей часто слідує пошук місця працевлаштування прибулими жінками [8].

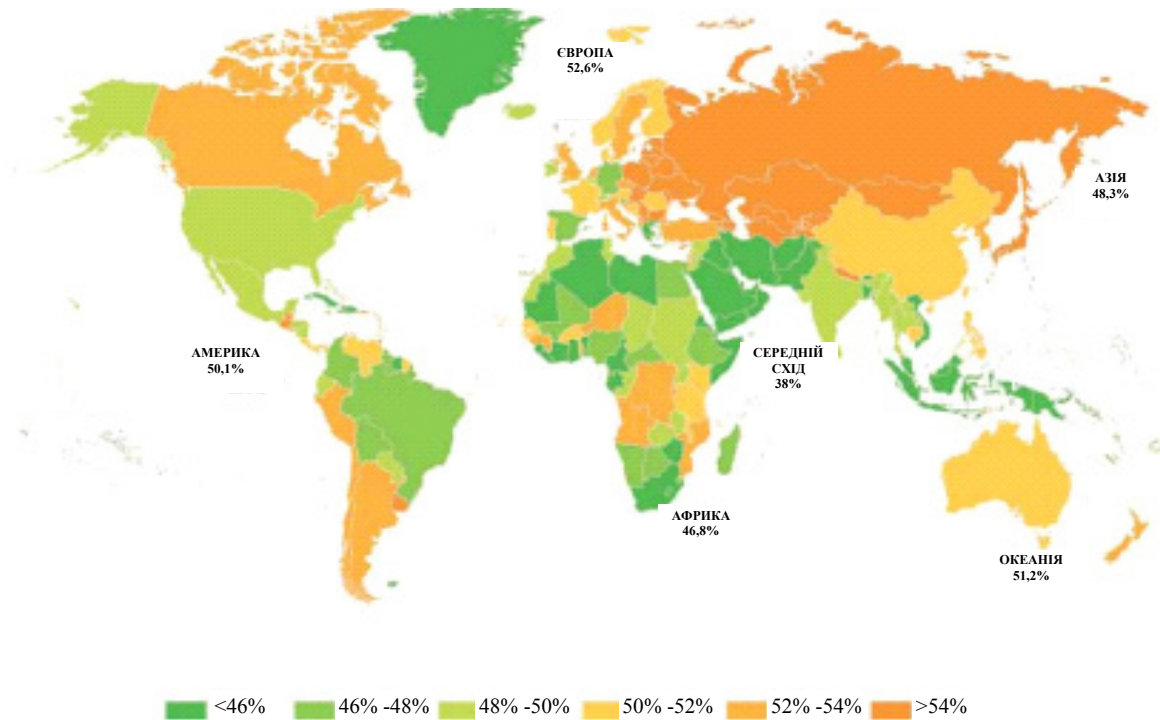

Рис. 1. Частка жінок-мігрантів у загальному обсязі міграційних процесів, 2010 р.

Чоловіки та жінки-мігранти зосереджені у різних секторах глобальної економіки. В той час як чоловіки представляють більшість професіоналів у галузі науки і інформаційних технологій, жінки зосереджуються у сфері освітніх, соціальних послуг та охорони здоров'я. Більшість жінок займають вакансії прибиральниць, офіціанток, працюють у сфері розваг, інші активно займаються роздрібною торгівлею та працюють у працевлаштувальних галузях промислового виробництва [3]. Головним сектором працевлаштування жінок-мігрантів у світі залишається сфера домашнього господарства.

В зв'язку з цим виникає ряд проблем:

1. У країнах світу домашнє господарство є нерегульованим сектором ринку праці, оскільки не існує законів і стандартів праці у даній сфері. Регламентація працевлаштування іноземних працівників у сфері домашнього господарства застосовується лише у країнах Перської затоки, Малайзії, Сінгапурі, Гонг Конгу, Тайвані і Китаї. У більшості країн Європи не визначені квоти для працівників домашнього господарства, що, зважаючи на значну потребу у них, сприяє нелегальному статусу працівників-мігрантів [7]. Даний вид діяльності не збагачує мігрантів новими знаннями і навиками, не створює можливостей здобуття освіти і освоєння нових професій. Праця у домашньому господарстві часто передбачає понаднормові робочі години і відсутність вихідних днів, жорстоке поводження роботодавця, несприятливі умови праці, відсутність соціального захисту і доступу до послуг охорони здоров'я, обмеження мобільності, зв'язку та можливості створення жінками власних сімей. Все це призводить до втрати людського потенціалу жінок-мігрантів.

2. Поширеною проблемою серед жіночої міграції є феномен «втрати мізків» (brain waste). Значна кількість жінок-мігрантів, що працюють у сфері домашнього господарства, часто є професіоналами, що на батьківщині працювали інженерами, викладачами, лікарями тощо, але через відсутність можливостей гідного матеріального забезпечення у країнах походження зважились на знецінення своїх кваліфікацій, займаючись некваліфікованою працею. В цьому плані показовими є зміни видів діяльності українських жінок при еміграції до Італії (рис. 2). Більшість жінок, що працювали в галузі виробництва, медицини і освіти, змінили свої професії на прибиральниць, доглядальниць за хворими і особами похилого віку [5].

3. Особливістю переказування коштів жінками є те, що вони витрачають їх переважно на їжу та освіту. Дослідження свідчать, що жінки відсилають більшу частину свого доходу в країну походження, ніж чоловіки, які схильні залишати більше коштів на особисті витрати [7]. Жінки також встановлюють суворіший контроль за цільовим використанням грошових переказів для людського і економічного розвитку домогосподарств. З іншої сторони переказ більшої частини коштів унеможлиблює інвестування у власну освіту, підвищення кваліфікації та розвиток власного людського потенціалу загалом.

4. Міграція матерів ускладнює повноцінне формування людського потенціалу дітей в країнах походження. Дослідження, проведене у Філіппінах, показало, що діти, за відсутності матерів, мають більше

проблем з навчанням, слабку соціальну пристосованість, порушення психологічного розвитку, фізичного та емоційного здоров'я. У Шрі-Ланці у дітей з сімей емігрантів віком до п'яти років були виявлені втрата апетиту і ваги тіла. У Латинській Америці діти, залишені без матерів, страждають від розумових і психічних розладів, зазнають дискримінації у школі і перебувають у маргіналізованому стані у сіспільстві [7]. Незважаючи на те, що матері-мігранти забезпечують матеріальний рівень життя залишених дітей, їх відсутність часто підриває життєвий потенціал і потенціал здоров'я молодого покоління.

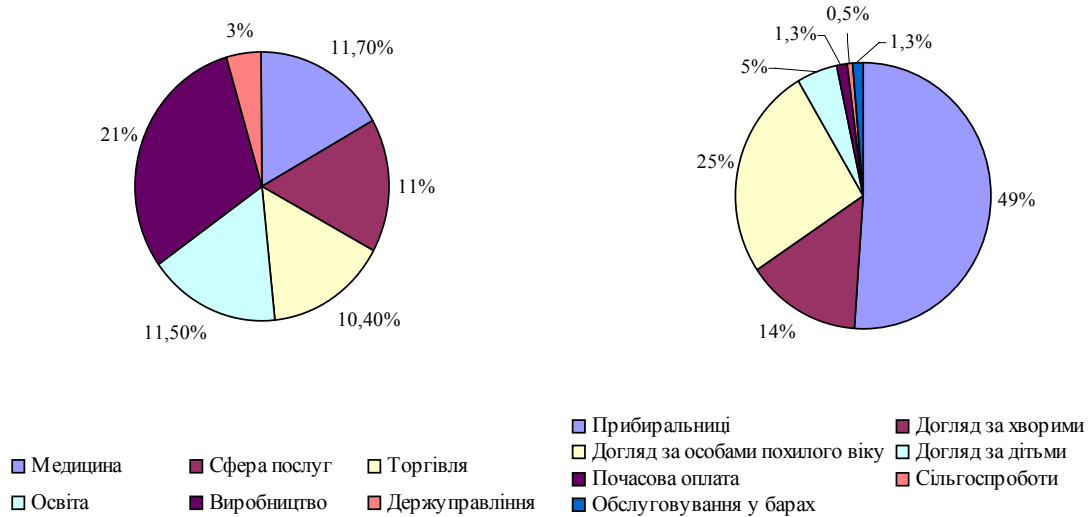

Рис. 2 Сфери працевлаштування українських жінок-мігрантів в Україні до еміграції (діаграма зліва) та Італії після еміграції (діаграма справа)

5. Під час міграції жінки є втричі більш вразливими, ніж чоловіки [3]. Як наслідок специфіки сфер зайнятості, жінки-мігранти часто потрапляють у неформальні, тіньові сегменти ринку праці, працюють у важких умовах, наражаються на ризик трудової і сексуальної експлуатації [2]. Вони часто стають жертвами торгівлі людьми і різного виду експлуатації (табл. 1), що призводить до зниження їх людського потенціалу.

Таблиця 1

Жертви торгівлі людьми, зареєстровані МОП, за статтю і видами експлуатації у 2003-2007 рр. [2]

Вид експлуатації	Стать	2003	2004	2005	2006	2007	Всього
Трудова експлуатація	жіноча	172	161	392	367	303	1395
	чоловіча	219	251	514	453	290	1727
Сексуальна експлуатація	жіноча	639	1224	1584	1567	1036	6050
	чоловіча	45	21	24	78	57	225
Сексуальна та трудова експлуатація	жіноча	27	48	69	52	43	239
	чоловіча	0	2	0	1	2	5
Інші види експлуатації	жіноча	9	43	61	87	61	261
	чоловіча	3	0	1	5	3	12
Всього		1114	1750	2645	2610	1795	9914

За таких умов необхідною є розробка заходів щодо зменшення ризиків і збільшення переваг від трудової міграції для жінок в цілях людського розвитку. Такими заходами можуть стати:

1. У країнах походження – широка інформаційна пропаганда основних небезпек при міграції і висвітлення шляхів їх уникнення, інформування про умови життя і роботи в країнах призначення, ознайомлення з досвідом попередніх мігрантів; створення відповідних консультативних центрів з питань працевлаштування за кордоном; запровадження засобів оперативної допомоги, наприклад, гарячих ліній для осіб, які зазнали порушення своїх прав, при дипломатичних представництвах в країнах призначення [9].

2. Розробка механізмів законодавчого регулювання соціальної захищеності жінок-мігрантів країнами походження, передусім, у двосторонніх міграційних договорах.

3. Визнання країнами призначення традиційно жіночих видів зайнятості (громадських послуг, домашнього обслуговування, догляду за дітьми, хворими та особами похилого віку) [9] як повноцінних секторів ринку праці. Запровадження практики укладення трудових контрактів з іноземними представниками даних видів діяльності, нормативне визначення умов і оплати праці та захисту прав жінок-мігрантів у даних секторах ринку праці у міжнародних угодах з міграції.

4. Співпраця та координація діяльності міжнародних і громадських організацій, урядових установ країн походження і призначення щодо боротьби з дискримінацією і порушенням прав жінок-мігрантів;

реальна імплементація стандартів, запроваджених конвенціями МОП: стосовно оплати праці (№ 95, 100, 131), дискримінації (№ 111), охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності (№ 155), свободи асоціації та захисту права на організацію (№ 87, 98) [7].

5. Протидія торгівлі людьми, соціальна адаптація та реабілітація її жертв, психологічна, медична та освітньо-професійна допомога і працевлаштування у країні походження.

6. Використання потенціалу жінок-реемігрантів для економічного і людського розвитку в країнах походження. Дослідження зворотної міграції в Албанії показало, що більшу частину реемігрантів складають жінки [7]. Це зумовлено сильнішим почуттям сімейних зв'язків та обов'язків, ніж у чоловіків. В зв'язку з цим доцільним є сприяння інвестуванню коштів жінками реемігрантами у самозайнятість і розвиток малого бізнесу як стратегії скорочення бідності і підтримки відповідного рівня життя.

Висновки. Зростаюча кількість жінок у міжнародних міграційних потоках зумовлена пошуком кращих умов життя і зростанням попиту на жіночу працю у сфері низькокваліфікованих послуг країн призначення. Основною проблемою фемінізації міграції є законодавче регулювання умов і оплати праці у секторах найбільшого залучення жінок-мігрантів та захисту їх прав. У цьому руслі перспективним напрямом досліджень є розробка практичних інструментів реалізації заходів щодо скорочення ризиків і збільшення переваг трудової міграції жінок в цілях людського розвитку.

Література

1. International Migration and Development: a Global Perspective / P. Deshingkar, S. Grimm. – IOM. February, 2005. – 84 p.
2. Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації / О. А. Малиновська // Демографія і соціальна політика. – 2009. – № 11(1). – С. 5-19
3. World Migration 2008. Managing labour mobility in the evolving global economy. – International Organization for Migration. – Geneva, 2008.-540 p.
4. World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change // International Organization for Migration. – Geneva, 2010 – 272 p.
5. Акімов Д. Arrivederci Ucraina?.. Buon Giorno Italia... [Електронний ресурс] / Д. Акімов // Атлантична панорама. – 2009. – № 6 (25). – Режим доступу : <http://www.atp.mil.gov.ua/number/25/282.htm>
6. Migration in Ukraine: A Country Profile 2008 [Електронний ресурс] / ed. by Sheila Siar // International Organization for Migration. – 2008. – Режим доступу : publications.iom.int/bookstore/free/Ukraine_Profile2008.pdf
7. The Female Face of Migration. Background paper [Електронний ресурс] // Caritas Internationalis. – Режим доступу: www.caritas.org/includes/pdf/backgroundmigration.pdf
8. Исупова О. Виды женской миграции: возможности и опасности [Електронний ресурс] // Электронная версия бюллетеня Население и общество. Институт демографии Государственного университета Высшей школы экономики. – № 423 – 424. – 24 мая – 6 июня 2010. – Режим доступу : <http://demoscope.ru/weekly/2010/0423/index.php>
9. Герасименко В. В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / В. В. Герасименко, О. В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 1. – С. 46–54.

Надійшла 16.08.2011

УДК 331.108.5

О. І. ДРАЧ

Хмельницький національний університет

ТЕОРІЯ СТИМУЛЮВАННЯ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД

У статті уточнено понятійно-категоріальний апарат теорії стимулювання. Обґрунтовано складові ефективної системи стимулювання.

The article clarifies the conceptual apparatus of the theory of stimulation. Grounded components of an effective system of stimulation.

Ключові слова: стимулювання, мотивація, стимул, мотив, система стимулювання.

Вступ. Успішне проведення в Україні економічних реформ великою мірою залежить від їх соціальної спрямованості, від досягнення відповідності економічної і соціальної складової. У даний час виникла суперечність між здійснюваними економічними перетвореннями і сформованим низьким життєвим рівнем основної частини населення. Це значною мірою пов'язано з недостатністю уваги, що приділяється соціальним та трудовим аспектам ухвалених рішень, слабкою їх дієвістю. Актуальною проблемою є формування обґрунтованої системи стимулювання персоналу, що набуває особливого значення в період формування в країні ринкових відносин.